

دو کتاب از دو نویسنده

غلامرضا سالمیان*

مسعودی مروزی بخاری است. شرف‌الدین مسعودی مروزی، ریاضیدان، متکلم، فیلسوف و منجم بزرگ سده ششم بود که با امام فخر رازی مناظراتی داشت. از آثار مهم او در نجوم الکفایة فی علم الهیئة و ترجمه آن، جهان دانش است (آل داود ۱۳۷۵: ۱۱۱-۱۱۳).

هرچند مؤلفان متقدم این دو دانشمند و آثارشان را از هم تفکیک کرده‌اند، اما همان‌گونه که گفته شد، هم‌زمانی، تشابه زمینه دانش هر دو، یکسانی نام دو دانشمند و نام پدر آنان و همانندی عنوان یکی از آثار هر دو (کفایة التعلیم و الکفایة فی علم الهیئة) برخی از پژوهشگران معاصر را به اشتباه افکنده است؛ به‌گونه‌ای که گاه در یادکرد زندگینامه یا برشمردن آثار یکی از این دو دانشمند، اطلاعات مربوط به دیگری را وارد کرده و حتی گاه آن دو را یک تن برشمرده‌اند.

به ظاهر، نخستین کسی که مرتکب چنین اشتباهی شده، کارل بروکلمان، مستشرق مشهور است. محمد شفیع در حواشی تتمه صوان الحکمة این اشتباه را تکرار کرده است (همان: ۱۱۴). آقابزرگ طهرانی نیز هرچند در مدخل کفایة التعلیم فی صناعة التنجیم (آقابزرگ، الذریعة، ج ۱۸، ص ۹۰)، نام مؤلف را به‌درستی ذکر کرده، در مدخل جهان دانش، کفایة التعلیم را اثر دیگر مؤلف جهان دانش، یعنی محمدبن محمدبن مسعود

در پاره نخست از چهارپاره‌های پژوهشگر ارجمند، علی صفری آق‌قلعه، که در مجله وزین گزارش میراث (شماره ۴۵، خرداد-تیر ۱۳۹۰، ص ۳۸-۳۹) به چاپ رسیده است، درباره نسخه‌ای از کتاب الصیدنة ابوریحان بیرونی که کاتبی به نام «دیودست» از روی آن استنساخ کرده، آمده است:

نسخه‌ای که وی [دیودست] از روی آن استنساخ کرده (مورخ به سال ۴۶۸ ق) در سال ۴۵۹ ق توسط محمدبن مسعود غزنوی دانشمند معروف و نویسنده آثاری چون جهان دانش و کفایة التعلیم با نسخه اصل ابوریحان مقابله شده بود...

باید گفت که هم‌زمانی و همانندی در پاره‌ای از اجزای نام نویسندگان جهان دانش و کفایة التعلیم فی صناعة التنجیم،^۲ باعث شده است که برخی از پژوهشگران آن دو دانشمند را یک تن بشمارند. نویسنده کفایة التعلیم، خواجه امام اجل سیدالعلماء ظهیرالدین ابوالمحماد محمدبن مسعودبن محمدبن زکی الغزنوی، منجم، طبیب، فیلسوف و ادیب نامدار سده ششم هجری است که این کتاب را در سال‌های ۵۴۲ و ۵۴۳ هجری نگاشت.

مؤلف جهان دانش، یکی دیگر از منجمان و ریاضیدانان نامدار سده ششم، یعنی شرف‌الدین محمدبن مسعود

۱. استادیار دانشگاه رازی کرمانشاه / rezasalemian@razi.ac.ir

۲. نگارنده این سطور، تصحیح و تحشیه این کتاب را که پس از التفهیم بیرونی مهمترین کتاب نجومی به زبان فارسی است به عنوان رساله دکتری به سامان رسانده است.

منابع:

- آقا بزرگ طهرانی، محمد محسن، الذریعة الى تصانیف الشیعة، بیروت: بینا، ۱۴۹۳ق.
– آل داود، سید علی، ۱۳۷۵، «جهان دانش، متنی علمی از قرن ششم هجری»، نامه فرهنگستان، س ۲، ش ۲.
– صفا، ذبیح الله، ۱۳۷۸، تاریخ ادبیات در ایران، تهران: فردوس.
– صفری آق قلعہ، علی، ۱۳۹۰، «چهارپاره دوم»، گزارش میراث، دوره دوم، س ۵، ش ۴۵.
– منزوی، احمد، ۱۳۸۲، فهرستواره کتابهای فارسی، تهران: مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی.

المسعودی دانسته است (همان، ج ۵، ص ۲۹۹). ذبیح الله صفا نیز در تاریخ ادبیات در چند جا کفایة التعلیم و الکفایة و جهان دانش را تألیف ابوالحماد محمد بن مسعود المسعودی الغزنوی به شمار آورده است (صفا ۱۳۷۸: ۲/۹۵۲ و ۲/۹۵۳). و احمد منزوی، مؤلف جهان دانش را چنین معرفی کرده است: شرف الدین ظهیر الدین ابوحامد (ابوالحماد) محمد فرزند مسعود یا محمد فرزند محمد فرزند مسعود فرزند زکی بخاری غزنوی مروزی (منزوی ۱۳۸۲: ۴/۲۹۰۷).

انتشار مثنوی معنوی با تصحیح مجدد و ترجمه حسن لاهوتی

مثنوی معنوی مجلد اول (دفتر اول و دوم) آخرین تصحیح رینولد. ا. نیکلسون، و مقابله مجدد با نسخه قونیه با تصحیح مجدد و ترجمه زنده یاد استاد حسن لاهوتی منتشر می شود.

مثنوی معنوی، شاهکار عارف و شاعر شهیر ایران مولانا جلال الدین محمد بلخی، سال ها پیش به تصحیح عالمانه و محققانه دانشمند بزرگ انگلیسی، رینولد. ا. نیکلسون، انتشار یافت که هنوز هم موفق ترین و منقح ترین تصحیح مثنوی در دنیاست.

نیکلسون بعدها در پاره ای از تصحیحات خود تجدیدنظر کرد و نسخه بدل ها و قرائت های مختلف نسخ خطی مثنوی قرن هفتم از جمله نسخه قونیه را نیز انتشار داد که همگی آن ها در چاپ حاضر اعمال شده است، به نحوی که می توان این چاپ را آخرین تصحیح نیکلسون از مثنوی خواند، و آن را صحیح ترین متن مثنوی دانست که بر اساس کهن ترین نسخ خطی به شیوه علمی انتقادی تصحیح شده و در دسترس پژوهندگان قرار گرفته است.

هر چند تصحیح نیکلسون از مثنوی بارها و بارها در ایران به چاپ رسیده است، اما همه این چاپ ها کاستی های فراوان پر شمار دارد.

مثنوی معنوی مجلد اول (دفتر اول و دوم) آخرین تصحیح رینولد. ا. نیکلسون، و مقابله مجدد با نسخه قونیه با تصحیح مجدد و ترجمه حسن لاهوتی هم زمان با بیست و هفتمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران راهی بازار نشر خواهد شد.

